En underbar fredag

Från konflikt till samarbete i Östra Vätterbranterna

Roger Olsson

En underbar fredag

Från konflikt till samarbete i Östra Vätterbranterna

Roger Olsson

”Gammal odling går ihop med marken, den väver in sina mönster i naturens egna, och den vävnaden, på en gång tusenårig och ung som våren själv, det är den som kallas Sverige”.

Carl Fries i Gammalsverige

Förord

Trycket på naturen hårdnar både i Sverige och globalt. Det är många intressen som tävlar om att nyttja de resurser som finns i ett landskap; skogsbruk, jordbruk, fiske, gruvdrift, energiproduktion, turism och en god livsmiljö för de som vill bosätta sig på landsbygden, är några stora. Det är därför inte underligt att konflikter uppstår när flera aktörer är aktiva i samma landskap. Just därför är det också naturligt att Världsnaturfonden WWF tar aktiv del och arbetar med ett landskapsperspektiv.

Alla som har åkt på motorvägen norr om Jönköping har säkert precis som jag förundrats över den dramatiska natur som visar upp sig med branter som störtar ner i sjön Vättern. Detta område har visat sig innehålla många olika hemligheter, dramatisk natur med många sällsynta arter och magiska miljöer där John Bauer hämtade inspiration till sin konst, sällsynta jordartsmetaller som eftertraktas av en hel värld, perfekta lägen för att bygga vindkraftverk men också hem för en landsbygdsbefolkning som i generationer långsiktigt nyttjat den småländska naturen genom skogs- och jordbruk. Under senare år har också intresset för landsbygdsboende ökat från de omgivande städerna.

Roger Olsson har i denna skrift beskrivit en mycket intressant process som startade när intressen för naturvård utmanade det traditionella nyttjandet av skog och mark inom Östra Vätterbranterna. Denna process innehåller både dramatik, bråk, glädjeämnen, en alltmer genomgående respekt människor emellan och ett erkännande av naturvården som en part i processen. Denna experimentverkstad har resulterat i att FN-organet Unesco och dess Man and the Biosphere (MAB) Program ansett att detta område, de Östra Vätterbranternas natur och kulturmiljöer platsar bland de cirka 600 områden i världen som fått epitetet biosfärområde! Ett utmärkt exempel på att lokala aktörer som myndigheter, markägare och ideell naturvård här har agerat lokalt och tänkt globalt.

Jag önskar er stor läsglädje!

Håkan Wirtén, Generalsekreterare Världsnaturfonden WWF

Utgivare: Gränna Skogsgrupp
Text: Roger Olsson
Bildurval och bildtexter: Claes Hellsten
Bildbearbetning och grafisk form: Gudrun Romeborn
Foto: Sune Adelind (16), Hans Cronert (16, 18), Tomas Fasth (17, 38),
Nicklas Johansson (18), Peter Jonsson (25, 29, 35, 37), Caroline Jonegård (41),
Simon Jonegård (20, 28, 32, 35, 37, 40), Jönköpings kommun (12, 13),
Max Koschatzky (14), Pål Mernelius (15), Amanda Romeborn (18),
Hasse Skoglund (15, 24), Sture Wijk (20),
Claes Hellsten och Gudrun Romeborn (övriga bilder)
Tryck: Tabergs Tryckeri, 2012
ISBN: 978-91-637-1521-1
Upplaga: 5000

Innehållsförteckning

En underbar fredag 7

Östra Vätterbranterna - ett begrepp fylls med innehåll 9

Faktadel Östra Vätterbranternas naturkaraktärer 12 - 20

Östra Vätterbranternas naturgeografi *12*
Karta *13*
Ädellövskog *14*
Sjöstränder, vattendrag och småvatten *15*
Västvända branter *16*
Östvända branter *17*
Brynmiljöer *18*
Betesmarker *19*
Jätteträd och hamlade träd *20*

En konflikt växer fram 21

Naturvård handlar om människor 26

Sitt i båten! 31

Leko med kombiplaner – en dörröppnare 37

Projektgrupp söker ett projekt 39

Framgångsfaktorer 43

Bilagor

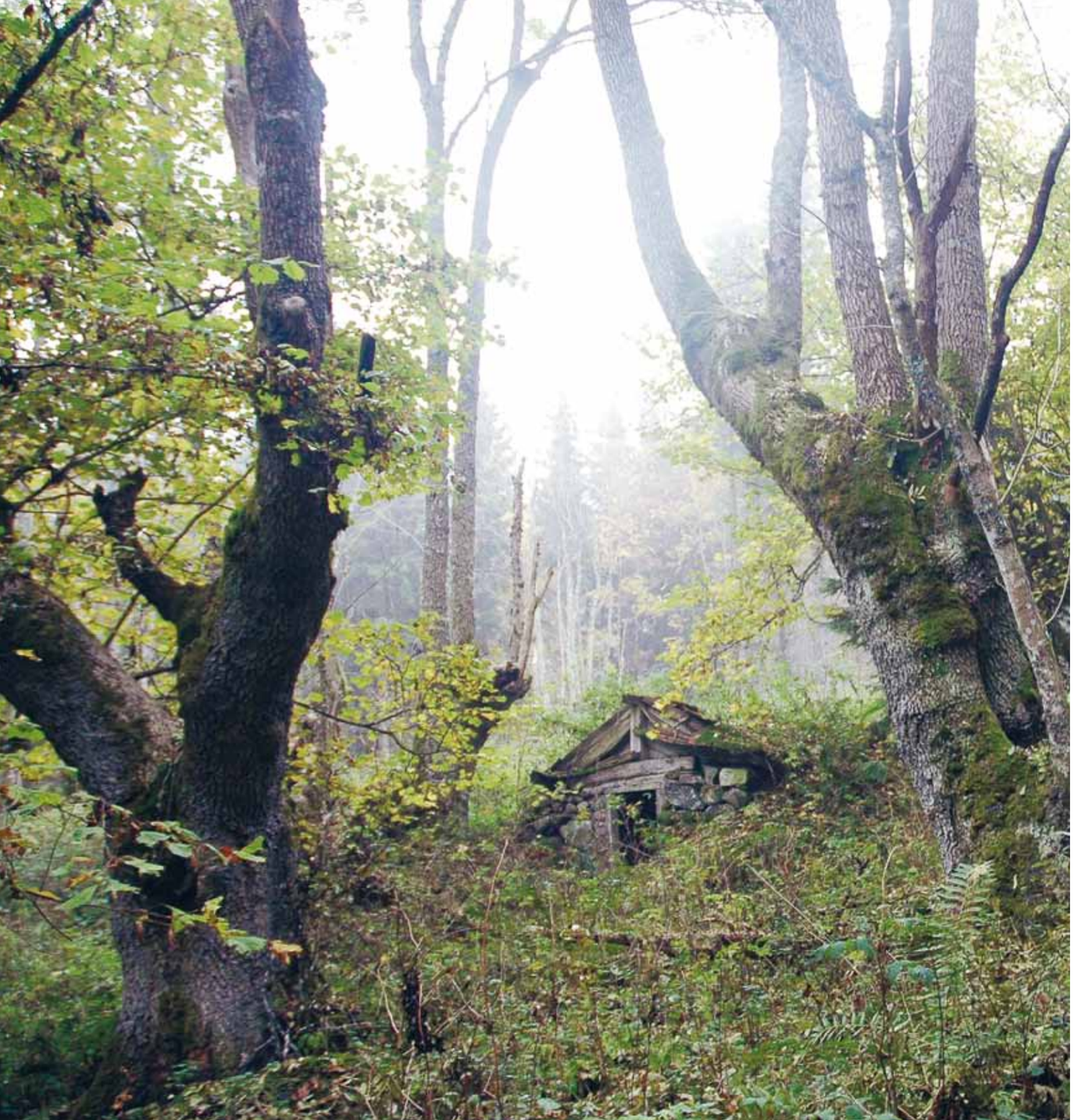

En underbar fredag

Biosfärområde. För många kanske bara ett svårt ord utan innehåll. För andra en dröm om en bygd där ekonomisk utveckling går hand i hand med omsorg om den levande natur som är fundamentet för allt välstånd. En vision om ett hållbart samhälle, inte bara för människan, utan också för hasselmusen, reliktbocken och vattensalamandern.

Den 9 september 2012 blev landskapet kring Gränna och Huskvarna, öster om Vätterstrandens mäktiga urbergsvägg, en del av den visionen. Biosfärområdet Östra Vätterbranterna invigdes.

Vägen dit har varit lång. Hindren och sidospåren har varit många, en avstickare till Transylvanien inte att förglömma. Allt kunde mycket väl ha gått helt annorlunda. I historiens ljus är det faktiskt närmast osannolikt att resan över huvud taget blev av. Den kunde lika gärna ha slutat innan den börjat. Närmare bestämt i ett sammanträdesrum i Jönköping en novembereftermiddag år 2000.

– Den fredagen ska jag aldrig glömma, säger Ryno Andersson, ordförande i Ölmstads LRF-avdelning.

Ryno var en av markägarrepresentanterna i projektgruppen för Östra Vätterbranterna. Den där fredagseftermiddagen hade gruppen kallats till möte med kort varsel. Det var kris.

Gruppens ordförande, länsstyrelsens naturvårdsdirektör Johan Uhr, hade inte lyckats samla alla. Men Ryno Andersson och hans LRF-kollega Göran Karlsson var där, liksom Anders Johansson från Södra skogsägarna. Gränna Skogsgrupp representerades av Claes Hellsten och Lasse Söderström. Projektledaren Peter Jonsson från länsstyrelsen skulle som vanligt föra mötesanteckningar.

Det var skogsgruppen som fått känslorna i svallning, som vanligt. Den hade bjudit in länsjägmästaren, chefen för länets skogsvårdsstyrelse, att besöka några planerade avverkningar i området. Budskapet var att skogar med stora naturvärden föll för motorsågen, eftersom myndigheterna inte kände till att där fanns sällsynta och skyddsvärda växt- och djurarter. Inventeringarna var för dåliga.

Att Gränna Skogsgrupp drev den linjen var inget nytt. Men gruppen hade ordnat sin utflykt med

länsjägmästaren på egen hand, utan att först samråda med LRF och de andra i projektgruppen. Det blev droppen i en bägare som fyllts på med misstro och konflikter under flera år.

– Ryno var ursinnig för att vi inte satt i båten, minns Claes Hellsten.

Ryno Anderssons ståndpunkt var glasklar. Är man med i en arbetsgrupp agerar man genom gruppen, man kör inte sitt eget lopp vid sidan av. Nu fick det vara slut på smygandet i buskarna. Hädanefter skulle skogsgruppen inte ge sig ut i skogen utan att kontakta markägaren först.

Omöjligt, invände Claes Hellsten. Gruppens medlemmar, en skara löst organiserade entusiaster, kan inte ringa runt till kanske fem eller tio markägare innan de tar sig en spontan söndagstur med kikaren eller luppen runt halsen.

Ryno Andersson kontrade. Han hade fått flera tydliga singaler från sina medlemmar: sluta samarbeta med Gränna Skogsgrupp, annars går vi ur LRF.

Johan Uhr fick sig också en känga. Ryno och LRF krävde att länsstyrelsen måste vara neutral.

– Vi hade upplevt att den mer eller mindre gick skogsgruppens ärenden, säger Ryno. Skogsgruppen hade alltid bättre koll än länsstyrelsen när det kom till diskussioner om enskilda områden.

Utan markägarnas medverkan vore det meningslöst att fortsätta, det insåg alla.

Claes och Lasse deklarerade att Gränna Skogsgrupp var beredd att lämna projektgruppen, om det var nödvändigt för att projektet skulle leva vidare. LRF och Södra markerade att skogsgruppen borde vara kvar, förutsatt att den höll sig till spelreglerna. Regler som alltså, enligt Claes, delvis var helt orimliga.

Redan vid projektgruppens första möte, 1998, hade det ifrågasatts om Gränna Skogsgrupp skulle ingå. Och redan då hade Johan Uhr ställt saken på sin spets; ska det bli någonting måste alla vara med. Sedan dess hade projektgruppen träffats nästan varje månad i två års tid. Massor av tid och kraft hade investerats för att bygga upp ett fungerande samarbetsklimat. Nu stod allt på spel.

Och fredagseftermiddagen var långt liden.

Mötet avslutades utan att några avgörande beslut hade fattats. Inget mötesprotokoll blev skrivet, varken då eller senare. Allt som finns kvar är minnen, och fem sidor blyertsanteckningar. Tolv år senare pekar ändå alla inblandade ut novembermötet, det stormigaste i projektgruppens historia, som en vändpunkt.

I dag är Östra Vätterbranterna ett begrepp i Naturvårdssverige, en välkänd framgångssaga. Det har skrivits avhandlingar om vad som hände och varför. Delegationer från andra länder och världsdelar kommer på besök för att se och lära hur markägare, myndigheter och miljöorganisationer samarbetar för hållbar utveckling.

Och Simon Jonegård på Destination Jönköping, koordinator för arbetet med biosfärområdet Östra Vätterbranterna, tvekar inte:

– De första åren av konflikt var avgörande. En förutsättning för våra framgångar.

Arbetsgruppen 2011.

Ryno Andersson och Claes Hellsten i samtal om hamling och äldre tiders jordbruk.

Östra Vätterbranterna - ett begrepp fylls med innehåll

Ryno Andersson var under många år ordförande i en av Östra Vätterbranternas LRF-avdelningar, den i Ölmstad, och dessutom förbundets miljöansvarige på länsnivå. Numera är han pensionär. Påstår han. Men när jag vill träffa honom för en intervju kan det ändå inte bli förrän morgonpasset i ladugården är avklarat.

– Kom vid halv nio, så får du frukost.

Vi äter frukost. Och Ryno berättar om hur banken i Gränna nekade ett lån på 10 000 kronor när han skulle ta över föräldragården i Ölmstad 1962.

– Jordbruket hade ingen framtid i Sverige, man skulle inte uppmuntra unga människor att satsa på det…

Men Ryno hade bestämt sej, banklån eller inte. En mansålder senare har dottern och hennes familj tagit över gården, och landskapet vittnar om vem som hade rätt och vem som hade fel om jordbrukets framtid. Det här är ingen avfolkningsbygd, tvärtom. Allt fler människor från Huskvarna och Jönköping vill leva i det vackra och omväxlande landskap som numera går under namnet Östra Vätterbranterna.

För Ryno, som bott här hela sitt liv, är det där med Östra Vätterbranterna en nymodighet.

– Det dök upp på 1990-talet. Men i dag vet alla vad det står för, och jag tror det är viktigt för att skapa engagemang.

Det fanns en tid när Ryno Andersson inte var särskilt intresserad av att få veta vad Östra Vätterbranterna stod för. Gränna Skogsgrupp jobbade intensivt för att fylla begreppet med ett myller av sällsynta småkryp, mossor och svampar som ingen markägare någonsin hade hört talas om, men som – det blev snabbt uppenbart – innebar ett hot mot

Adam och Eva

friheten att få bruka sin skog efter eget huvud.

– Jag kunde ingenting om fåglar eller växter när jag blev bonde, säger Ryno. Jag kunde mindre än min far. Han gick ju ute, bakom hästen, och när han tog rast satte han sig i gräset. Jag satt på traktorn, och dessutom var jag jagad av rationaliseringskrav.

– Idag skäms jag lite för det där. Jag har ju lärt mig med tiden, och det har blivit lite av en stolthet att veta vad man har på sina marker.

Det finns mycket att vara stolt över för den som brukar jord och skog i Östra Vätterbranterna. Grön sköldmossa, mindre hackspett, ädelguldbagge, aspgelélav och åtminstone ett par hundra till, större barksnäckan inte att förglömma. Den finns bara här, i hela Skandinavien.

Större barksnäckan är ungefär 15 millimeter lång, och har ett utdraget, koniskt skal, spräckligt i grått, brunt och svart. Man kan se den krypa på trädstammar i branternas och ravinernas fuktiga ädellövskogar. Det är svårtillgängliga miljöer för både betesdjur och människor, och sannolikt har där vuxit lövskog utan avbrott sedan värmetiden för sådär sextusen år sedan. På annat sätt är det svårt att förklara den lilla snäckans närvaro. Den som färdas med en hastighet av någon decimeter i timmen kan inte flytta till en ny skog om den gamla blir nedhuggen.

Just ädellövskogarnas långa obrutna historia är en viktig förklaring till rikedomen av sällsynta arter. Många av dem har begränsad spridningsförmåga. De behöver stabila miljöer, sekel efter sekel av fuktigt lövdunkel och multnande ved. En ny väg eller ett hygge i utkanten av deras livsrum släpper in sol och vind, och så är uttorkningen och katastrofen ett faktum.

För andra arter är det tvärtom. Göktyta, hasselmus och fältgentiana är tre exempel. De – och många andra – har sitt ursprung i det savannlika lövskogslandskap som en gång bredde ut sig över Europas nutida jordbruksbygder. Under värmetiden hölls det öppet av betande vildhästar, uroxar och visenter. I dag fyller tamdjuren samma funktion. Utan dem fördunklas snart livsmiljön för hagarnas och de solbelysta brynens arter.

Mosaiken av det brukade och det ostörda skapar Östra Vätterbranternas tilltalande, omväxlande landskap och dess unika naturvärden. Det innebär också utmaningar för dem som är satta att förvalta dessa marker. Här handlar det inte om att antingen bruka eller lämna i fred. Det handlar om att göra bådadera, och att göra rätt sak på rätt plats.

I dag vet Ryno Andersson att det är möjligt. Då, när begreppet Östra Vätterbranterna föddes och började fyllas med innehåll, var det annorlunda.

Dom tror att man kan leva på ingenting, sa han och andra markägare om Gränna Skogsgrupp.

Död ved lever! svarade skogsgruppen och levererade allt längre listor över gammelskogens hotade arter.

Större barksnäcka och hasselmus

Östra Vätterbranternas naturgeografi

Naturgeografiskt omfattar Östra Vätterbranterna ett område från Tenhultasjön i söder till Omberg i norr. I väster begränsas området av Visingsö och på land av den mäktiga förkastningsbrant som också är Vätterns östra strand. I öster har gränsen dragits i några sprickdalar som löper parallellt med Vätterstranden. Den mest markerade börjar vid Tenhult och löper norrut genom Ramsjön och Rävlingesjöarna till sjön Bunn. Ytterligare en östlig spricka börjar vid E:4:an i Östergötland och löper via många mindre sjöar ner till sjön Noen i Tranås kommun.

Projektet och senare biosfärområdet har sin grund i ovan beskrivna topografi. I samband med ansökan om att bli biosfärområde lades sockengränserna ovanpå de naturgeografiska för att understryka människans tillhörighet. Idag avgränsas området av nio socknar i Jönköpings och en i Tranås kommun. Vättern och Visingsö är också del av biosfärområdet. Östgötadelen av branterna ingår inte, även om samtal förts om en utvidgning.

Östra Vätterbranterna omfattar numera totalt 104 000 hektar (ha). 32 000 ha utgörs av sjöar. Det finns drygt 1 000 gårdar i området, de flesta ganska små. Medelfastigheten har drygt 20 ha skog. Berggrunden är kraftigt söndersprucken, vilket skapar ett småbrutet och kuperat landskap. Vätterns enorma vattenmassa påverkar klimatet och ger långa, milda höstar. Detta i kombination med flera tusen år av jordbruk – inte minst bete – har skapat en småskalig mosaik av naturtyper som är unik för vårt land.Därför är också växt- och djurlivet mycket rikt. Idag, efter mer än ett årtionde av inventeringar, har över 300 rödlistade arter påträffats i området. Att en art är rödlistad innebär att den finns med på den officiella listan över arter som är mer eller mindre utrotningshotade i Sverige, eller som riskerar att bli det.

År 1997 satte Världsnaturfonden WWF upp Östra Vätterbranterna på sin lista över de 100 mest värdefulla skogsområdena i Europa. Bara fem områden i Sverige finns på listan.

Idag finns det 30 natureservat, 23 biotopskyddsområden och 23 naturvårdsavtal inom biosfärområdet. De flesta skogsägare har så kallade Gröna skogsbruksplaner där cirka fem procent av skogen avsätts för naturvård. När projektet startade fanns åtta reservat, ett biotopskyddsområde och inga naturvårdsavtal. Gröna skogsbruksplaner var ännu inte införda.

Fingalstorp, mosaiklandskap med branter, betesmarker, bryn och åkrar.

Biosfärområde Östra Vätterbranterna. Gränserna ändrades från projektets naturgeografiska med sprickdalarna i öster till biosfärområdets tio socknar. Ett "socialt skikt" lades på det biologiska för att betona betydelsen av de människor som bor och arbetar inom området.

Lasse Söderström och Kjell Antonsson på skalbaggsjakt.

Trolldruva

Silkesslidskivling

Alm-askskog vid Getingaryd.

Ädellövskog

Ädellövskogar med ek, hassel, ask, alm, lind, lönn och bok finns huvudsakligen i branter och raviner. En del av dem har fått växa ostört mycket länge, och där finns många gamla träd och mycket död ved. Sådana skogar är ovanliga i vårt land och hyser många sällsynta och hotade arter.

Större barksnäcka, silkesslidskivling och almblombock är några exempel.

Prästekvarnsdammen, ett mycket artrikt småvatten med större salamander och en rik fauna av småkryp. Grävd på 1960-talet, restaurerad 2011 då gungfly på norra stranden togs bort.

Större salamander

Röttleåns kanjon

Sjöstränder, vattendrag och småvatten

De flesta av Östra Vätterbranternas vattendrag har sina källor i öster och mynnar i Vättern. I Röttleån och Huskvarnaån finns lekplatser för Vätteröring. Ofta finns också en rik fauna av insekter och andra småkryp i bäckarna. Utter, mindre hackspett och forsärla är arter som lever vid vattendrag och i de lövskogar som kantar stränderna.

Små vattensamlingar hör till odlingslandskapets mest variationsrika miljöer. Helst ska de vara öppna och solbelysta. I sådana dammar trivs exempelvis den större vattensalamandern som här har ett av sina huvudsakliga utbredningsområden i landet.

Vätterleden

Myskbock

Mindre hackspett

Hamlad lind

Ölabergen

Västvända branter

Längs branten mot Vättern finns stora partier med blandskog av ek och tall med stort inslag av hamlade träd, gran och nästan alla inhemska lövträd. Detta är något av ett karaktärsdrag för Vätterbranten. Långa sträckor av strandzonen domineras av lind/tallskogar. Branterna är magra och svårtillgängliga och därför har de inte kalavverkats i någon större omfattning. Deras långa obrutna historia och det speciella klimatet med mycket sol och värme har gynnat ett säreget växt- och djurliv, med många sällsynta arter. Gamla tallar och ekar och solbelysta, döda trädstammar hyser exempelvis en rik skalbaggsfauna. Myskbock, gammeleklav och linddyna är karaktärsarter.

Jordanstorp

Lunglav

Grön sköldmossa

Ullticka

Östvända branter

Sprickdalarna österut domineras av tall, gran och asp, ofta med stort inslag av gamla träd och död ved. I de branta och blockiga områdena har skogsbruket varit begränsat. Här trivs många skuggföredragande arter som lunglav, grön sköldmossa och ullticka.

Blombock på åkervädd

Hasselblomma

Grå flugsnappare

Oxelbär

Brynmiljöer

Gränslandet mellan skogen och det öppna eller halvöppna odlingslandskapet är ofta en artrik miljö, inte bara för att både skogens och betesmarkernas arter påträffas där. I solbelysta bryn är klimatet gynnsamt. En mångfald av blommande buskar, som rosor, slån och sälg ger en rik insektsfauna, vilket i sin tur lockar många insektsätande arter. I ett större perspektiv kan man se hela Östra Vätterbranterna som ett vidsträckt, flikigt lövskogsbryn mellan Vättern och barrskogslandskapet i öster. Här trivs arter som hasselmus, törnskata och prydnadsbock.

Ängabollar

Betesmarker med solbelyst gammal tall hyser bland annat den sällsynta skalbaggen reliktbock.

Ormrot

Naturbetesmarker med höga naturvärden kräver skötsel. Bengt och Maria Sjöberg i Tolarp är två av många aktiva bönder som lägger långa arbetsdagar på höskörd, hägnader, tillsyn och flyttning av djur.

Betesmarker

Artrika, biologiskt värdefulla betesmarker är en vanlig naturtyp i Östra Vätterbranterna - men en sällsynthet i landet som helhet. Ängar med lieslåtter är idag i stort sett borta men fanns utbrett fram till mitten på 40-talet. Rester av slåtterängarnas flora påträffas idag i beteshagarna. En lång rad växtarter är helt beroende av betade gräsmarker. Gullviva, ormrot och jungfrulin är tre exempel. Många insekter är i sin tur beroende av gräsmarkernas flora.

Om betet upphör trängs de betesgynnade växterna undan av mer konkurrensstarka arter, som exempelvis hundkäx, älggräs och midsommarblomster. Det ser vackert ut under några år, men är början på en process som slutar med granskogsmörker.

Jätteek på Vretaholm

Hamlade askar i Vässingsarp

Bålgeting

Almlav

Jätteträd och hamlade träd

Gamla lövträd i betade marker är ovärderliga för den biologiska mångfalden. En lång rad insekter är beroende av grova, solbelysta lövträd av olika arter. I sådana träd finns ofta håligheter, där både fåglar och fladdermöss kan bo. Den grova barken är livsmiljö för många numera sällsynta lavar. Den multna veden i ihåliga gammelekar har en egen, unik insektsfauna.

Förr i tiden skördade man löv till vinterfoder för djuren, främst från lind, ask och alm. Det kallades hamling. Hamlade träd var ett naturligt inslag i odlingslandskapet. De blev mycket gamla och ofta ihåliga. En rad sällsynta och hotade skalbaggar är knutna till sådana träd. De får också en speciell flora av lavar och mossor.

Bålgeting, almlav och ädelguldbagge är exempel på arter knutna till betesmarkernas gammelträd.

Över 4000 gamla hamlingsträd är kartlagda. Under senare år har hamlingen återupptagits i delar av Östra Vätterbranterna, som ett led i naturvårdsarbetet. Många av de gamla hamlingsträden har återigen börjat hamlas, och dessutom har hundratals nya hamlingsträd skapats.

En konflikt växer fram

1992 blåste det upp till strid om ett skogsområde i Adelöv. Markägaren, statliga AssiDomän, ville sälja, och risken för avverkning var uppenbar. Ett gäng entusiaster mobiliserade för skogens försvar. Många av dem, däribland Claes Hellsten, hade vuxit upp i bygden och fostrats till miljöns muntra musketörer i Jönköpings eller Huskvarna Fältbiologer. Naturintresset hade också präglat deras yrkesbana och nu fanns flera universitetsutbildade biologer i det gamla tonårsgänget. Huluskogens Vänner tog form, och skogens alla sällsynta och hotade lavar, mossor, svampar och småkryp var snart noggrant kartlagda och förvandlade till argument i kampen för gammelskogens överlevnad.

I dag är Huluskogen sedan länge naturreservat.

– Vi fick blodad tand, säger Claes Hellsten när han idag berättar om hur allting började, och hur en stor del av hans vuxna liv kommit att kretsa kring begreppet Östra Vätterbranterna. Han bor i området och hans lilla gård i Stamseryd, några kilometer söder om Gränna, verkar vara lika mycket naturvårdsprojekt som jordbruksföretag. Som det anstår en biolog, kanske. När Claes Hellsten visar runt på sina ägor är det inte de betande kvigorna eller utsikterna för höskörden som är huvudnumret. Det är gnaghålen efter reliktbockens larver i gammeltallarna på kullen ner mot Röttleån.

1994 blev Huluskogens Vänner Gränna Skogsgrupp, och Claes blev gruppens ledare. Formellt är gruppen knuten till Naturskyddsföreningens Huskvarnakrets, exakt hur är svårt att reda ut. Formalia har aldrig varit gruppens starka sida.

– Jag tror aldrig vi har haft ett styrelsemöte och vi antog stadgar för sådär två år sedan, för vi måste ha ett organisationsnummer. Vi har en mejllista med 20-30 adresser, men folk har kommit och gått.

Kanske mest gått, ut i skogen. Kärnan i verksamheten har varit att smyga i buskarna, för att använda markägarnas sätt att beskriva saken. Och för varje smyg har kunskapen om bygdens unika naturvärden vuxit, art för art, område för område.

– Det var helt avgörande att gruppen innehöll folk med mycket goda biologiska kunskaper, säger Claes. Vi täckte in många olika organismgrupper. Det blev fina artlistor.

Gränna Skogsgrupp 1994

– Andra gjorde ovärderliga insater med allt från fotodokumentation till att bygga utställningar eller stå för fika och bullar på möten och exkursioner. När det brände till var det många som ville ställa upp.

Det här var en tid när konflikten mellan skogsbruk och naturvård och hoten mot skogens alla sällsynta växter och djur var riksnyheter. Gränna Skogsgrupp syntes allt oftare i media, och höll sig dessutom framme i alla möjliga sammanhang där markägare och skogsfolk träffades, till exempel på Södras skogsdagar.

I mitten av 1990-talet presenterade skogsgruppen områdets naturvärden i en utställning på Andrée-museet i Gränna. Begreppet Östra Vätterbranterna lanserades. Bollen var definitivt i rullning.

Områdets markägare tog emot nyheten att de levde och verkade i Östra Vätterbranterna utan märkbar entusiasm. De hade annat att tänka på.

– Sverige hade gått med i EU och vi bönder hade fått en massa nya regler att hålla reda på, minns Ryno Andersson, LRF-basen i Ölmstad. Kontrollanter sprang omkring i markerna och mätte och räknade. Vi var inte vana vid det, det kändes som ett misstroende.

Samtidigt pågick en landsomfattande kartläggning av särskilt artrika och värdefulla miljöer i skogen, så kallade nyckelbiotoper. Det betydde ännu mer spring i markerna, och för många var det oklart vad skogsvårdsstyrelsens inventerare hade för sig och vad det skulle leda till. Irritationen tilltog.

– Ni har tid att spionera på mig och mina marker, men inte hyfs nog att komma fram till gården och hälsa, var en markägarkommentar.

Från skogsutställningen Bauerskogar på Andrée-museet 1995.

Jordanstorp 1995. Stora mängder mycket grov skog fälldes av stormen. Där virket fick ligga kvar blev det ett effektivt hinder mot viltbete. Vänstra bilden visar lövuppslag i Råbyskogen 2011.

En olycka kommer sällan ensam. En svår storm drog fram över bygden. Lokalt ställde den till värre förödelse än lillasyster Gudrun skulle göra tio år senare. Massor av vindfällen blev liggande i skogen.

Låt dem ligga, sa Gränna Skogsgrupp. Död ved lever! Rent biologiskt en sanning, eftersom många av gammelskogarnas arter lever i och är beroende av döda och multnande trädstammar. Och samtidigt totalt på tvärs med lokal kunskap och invanda synsätt. Att lämna kullblåsta träd i skogen för småkrypens skull – nej, så kan man bara inte göra.

– En bonde med stor gödselhög bakom ladugården och döda träd i skogen är en dålig bonde, säger Ryno Andersson. Han tar inte vara på resurserna. Det hade jag fått lära mej, jag var uppvuxen med det synsättet.

Skogsgruppen ångade på. Det blev allt mer uppenbart att varken länsstyrelsen eller skogsvårdsstyrelsen hade koll på vilka naturvärden som fanns i områdets skogar, nyckelbiotopsinventeringen till trots. Svaret

Anders Berntsson och Olle Dahlstrand inventerar vedlevande svamp.

Sune Adelind, initiativtagare till Huluskogens vänner och Lasse Söderström letar insekter. Stänkelstorp.

Claes Hellsten och Gudrun Romeborn. Fotodokumentation Kabbarp.

Thomas Fast lavinventerar.

blev Steget Före-metodiken, importerad från en liknande ideell grupp i Jokkmokk, och redan ett välkänt framgångskoncept i naturvårdskretsar.

En skogsägare som vill ta upp ett kalhygge måste göra en anmälan till den statliga skogsmyndigheten, som vid den här tiden hette skogsvårdsstyrelsen (i dag skogsstyrelsen). Avverkningsanmälan är en offentlig handling och flinka Steget Före-aktivister kan med jämna mellanrum titta in på myndighetens lokalkontor och gå igenom nyligen inkomna anmälningar. Om någon av dem verkar beröra känsliga skogsområden blir det läge för en liten exkursion, vilket i sin tur – om aningarna besannas – resulterar i en lista över rödlistade arter. Och så är konflikten mellan hugga och skydda ett faktum.

Skogsgruppens metod var att först gå till mark–ägaren med sina fynd och sina förslag.

– Vissa var intresserade redan från början, andra var rena väggen, minns Claes.

Gränna Skogsgrupp accepterade inga väggar. Fick man kalla handen av markägaren blev nästa instans skogsstyrelsen och länsstyrelsen, som uppmanades att ta sitt ansvar och se till att skogen skyddades. I sista hand fanns alltid möjligheten att slå larm i media. Utrotningshotade arter drabbas av avverkning, myndigheterna passiva.

– Så fort vi lämnar in en avverkningsanmälan är skogsgruppen där och bråkar, fick Ryno Andersson höra från sina medlemmar.

Hur kunde det för övrigt vara möjligt att en statlig myndighet, skogsstyrelsen, tyckte det var fritt fram att hugga i skogar som en annan statlig myndighet, länsstyrelsen, ville skydda? Skogsstyrelsen hade ju fått avverkningsanmälan, och ingen hade hört av sig med invändningar. Visste inte statens ena hand vad den andra höll på med?

Det var inte bara markägarna som fick det jobbigt. Länsstyrelsen och skogsstyrelsen hamnade på de anklagades bänk för att de inte hade koll på vilka naturvärden som äventyrades, eller för att de inte agerade. Södra, skogsägareföreningen, där nästan alla bygdens markägare var medlemmar, hamnade i kläm. I sin miljöpolicy lovade Södra att inte avverka nyckelbiotoper. Samtidigt tog de på sig avverkningsuppdrag som genom skogsgruppens idoga aktivitet visade sig omfatta just nyckelbiotoper.

Saken förvärrades ytterligare av att medlemmar i skoggruppen också anlitades som inventerare av myndigheterna. Osmart kan tyckas, men det finns inte så gott om folk som känner igen några tusen hotade skogsarter vid första ögonkastet. För markägarna blev allting ännu rörigare. På vems mandat agerade Gränna Skogsgrupp? Var naturvårdsmyndigheterna på deras sida? I många markägares ögon uppträdde skogsgruppen i någon sorts självpåtagen myndighetsroll. Det var oerhört provocerande.

– Vi visste inte vad det skulle bli av allt detta, minns Ryno Andersson. Vi var rädda att de skulle ta över, hindra oss från att bruka våra marker som vi ville. Åtminstone ett försök att gjuta olja på vågorna gjordes de där åren. Gränna Skogsgrupp inbjöds till Södras förtroenderåd för att förklara vad de höll på med och varför.

– Det kändes som att förhandla med maffian, säger Claes Hellsten med ett snett flin. Vi försökte skämta och lätta upp stämningen. Gubbarna satt med armarna i kors. Det drog inte ens i mungiporna.

– Stämningen var rätt så aggressiv, säger Ryno Andersson om samma möte.

Kanske var det ungefär vid den här tiden Claes Hellsten fick sin brevlåda nere vid landsvägen sönderslagen första gången. Det skulle bli fler, plus ett sönderskuret bildäck och några nattliga telefonpåringningar, innan det värsta var över.

Ryno Andersson kände att något måste göras. Den ytterst ansvarige för naturvården i länet var Johan Uhr, länsstyrelsens naturvårdsdirektör. Ryno hade inte haft med Johan att göra, kände honom inte. Och något större förtroende för länets naturvårdsmyndighet hade han och hans medlemmar inte. Ändå lyfte Ryno Andersson luren och ringde Johan Uhr.

Laddat möte i skogen, nyckelbiotop eller inte?

Naturvård handlar om människor

Johan Uhr är en ovanlig naturvårdstjänsteman. Han är utbildad samhällsvetare, inte biolog.

– Jag är intresserad av grupprocesser, och det ingick i min utbildning, säger han när vi ses på hans tjänsterum på länsstyrelsen i Jönköping. Nuförtiden är han bara här två dagar i veckan. Pensioneringen närmar sig, men han vill vara med och ta processen kring Östra Vätterbranterna i mål.

– Det mest spännande i jobbet är att möta människor. Naturvård handlar till 70-80 procent om människor.

Johan Uhr minns mycket väl telefonsamtalet från Ryno Andersson den där dagen för sådär 15 år sedan.

Patrik Wandin och Johan Uhr, länsstyrelsen, Hans Harryson, Södra.

– Ryno var irriterad över att det sprang folk i markerna, folk från Gränna Skogsgrupp. Enligt Ryno hade en del sagt att de var från länsstyrelsen. Rynos medlemmar var rädda att det skulle bli en massa naturreservat.

– Jag visste ju att nyckelbiotopinventeringen pågick, säger Johan Uhr. Och jag kände till skogsgruppen. Den stack ut, medlemmarna var ambitiösa och duktiga. Jag visste också att det fanns stora naturvärden i området och att det skulle bli aktuellt att bilda naturreservat framöver.

– Jag kände direkt att jag måste försöka ta tag i detta. Vi måste ha ett fungerande arbetsklimat.

Att ge sig in i den vid det här laget fullt utvecklade konflikten avskräckte inte Johan Uhr.

– Jag såg det laddade utgångsläget som en utmaning, inte som någonting obehagligt.

Första försöket till konflikthantering blev ingen lysande framgång. Stormöte i Gränna med alla inblandade parter. Gränna Skogsgrupp mot förbannade markägare, och som så ofta vid den här sortens tillställningar var det de allra argaste som satte agendan och präglade mötesklimatet. Det blev, för att citera en av de akademiska avhandlingar som skrivits om Östra Vätterbranterna, stökigt.

– Stormöten är inte lätt, det kanske man inte ska ha så mycket av, reflekterar Johan Uhr i dag.

Johan föreslog att man istället skulle bilda en mindre grupp, med representanter för alla parter:

Lotta Samuelsson, WWF, Torbjörn Swerre, skogsvårdsstyrelsen och Peter Jonsson, länsstyrelsen. Peter var under flera år samordnare av projektet Östra Vätterbranterna.

LRF, Södra, Jönköpings kommun, länsstyrelsen, skogsvårdsstyrelsen och Gränna Skogsgrupp.

För Ryno Andersson och LRF var det långt ifrån självklart att sitta vid samma bord som Gränna Skogsgrupp. Gruppen var ett rött skynke för många medlemmar.

– Men jag tänkte att det kanske trots allt är bättre att vi pratar med varann, säger Ryno i dag.

Johan Uhr hade som sagt sin uppfattning klar. Ska det bli någonting måste alla vara med.

Projektgruppen bildades, alla var med, och därmed såg projekt Östra Vätterbranterna formellt dagens ljus.

Året var 1998 och Gränna Skogsgrupp hade nyligen skärpt sin kritik mot nyckelbiotopsinventeringen. Gruppen hade kontrollinventerat en liten del av området och hävdade utifrån sina resultat att skogsstyrelsen missat 60 procent av nyckelbiotoperna.

– I själva verket hade de missat 90 procent, men vi ville vara på den säkra sidan, säger Claes Hellsten i dag. Ingen skulle kunna beslå oss med överdrifter eller osakligheter.

Den bristfälliga inventeringen var en stor sak för Naturskyddsföreningen, som ordnade nationell presskonferens på plats i en av de missade nyckelbiotoperna.

Nyckelbiotopsinventeringen i skogen måste göras om och göras ordenligt. Dessutom måste även hagmarker och andra trädbevuxna marker i odlingslandskapet inventeras på samma sätt. Det var kravet som Gränna Skogsgrupp lade upp på projektgruppens bord.

Ungefär samtidigt som Naturskyddsföreningen slog larm publicerade den andra stora naturvårdsorganisationen, Världsnaturfonden WWF, sin lista över Europas 100 värdefullaste skogsområden. Bara

fem områden i Sverige fanns på listan, och Östra Vätterbranterna var ett av dem – i grunden tack vare de allt längre förteckningar över hotade arter som skogsgruppens idoga letande resulterat i.

Vid den här tiden hade Lotta Samuelson kommit med i projektgruppen som WWF:s representant.

– Jag tror det var bra att någon utifrån fanns med i gruppen, säger Lotta. Jag var ny och hade inga relationer till någon. Jag kunde skämta om saker som ingen av de andra kunde eller vågade skämta om.

– Det var väldigt spänt i gruppen, alla var väldigt på tårna. Jag fick en åthutning när jag råkade använda någon biologisk fackterm. Komma här och svänga sig med fina begrepp som ingen begriper…

Det rådde med andra ord inte direkt något förhandlingsklimat.

– Vi krävde fördjupad nyckelbiotopsinventering. Markägarna krävde att vi skulle hålla käften, säger Claes Hellsten. Vi fick svälja rätt mycket…

– Det tände ju till ibland, säger Ryno Andersson.

– Stämningen var lite elektrisk, minns Johan Uhr med ett småleende.

Han hade inte väntat sig några snabba framsteg. Han visste att det handlade om att bygga förtroende mellan gruppens medlemmar. Därför betonade han redan från början att han inte ville att organisationerna skulle byta ut sina representanter. De skulle lära känna varann, inte bara som en samling åsikter, utan som människor.

– Vi började med att prata, reda ut våra roller, säger Johan.

Utanför sammanträdesrummet rullade allt på som vanligt. Skogsgruppen ordnade seminarium i Gränna, det första av tre i samarbete med WWF. ”Berguv och barksnäckor” var rubriken. Inbjudna experter berättade om områdets unika naturvärden.

– Det var viktigt att experter utifrån kom hit, säger Claes Hellsten. Folk förstod att vi var seriösa. Och det var alltid de nördigaste föreläsningarna om suspekta småkryp som fick bäst betyg i utvärderingarna

Som Claes Hellsten minns det fanns ganska många markägare i publiken, och några har senare vittnat om att seminarierna fick dem att ändra uppfattning om skogsgruppen och dess arbete.

Ryno Andersson var hur som helst inte där. Som han minns det var det inte många markägare som kunde tänka sig att sätta sin fot på skogsgruppens arrangemang, inte vid tiden för det första seminariet. Många var inte alls nöjda med Rynos beslut att LRF skulle vara med i projektgruppen.

– Jag fick många samtal och kritiska kommentarer från mina medlemmar. Hur kan du sätta dej ner och prata med dom där, fick jag höra. Men jag sa att det är bättre att vi är med och har insyn i vad dom har för sig. Annars vet vi ju inte vad dom hittar på…

Gränna Skogsgrupp kartlade allt fler nyckelbiotoper och fortsatte slåss mot avverkningar som hotade områdets naturvärden.

– Det är alarmerande att man missat så många områden. Stora naturvärden riskerar att gå förlorade, sade skogsgruppens Tomas Fasth i Jönköpingsposten. Rubriken var bred och svart: ”Slarvig inventering av skogsvårdsstyrelsen”.

Göran Karlsson, LRF-representant i arbetsgruppen och Claes Hellsten under Södraexkursion 2002.

Inom Östra Vätterbranterna har tjädern minskat kraftigt och närmare 90 procent av lekplatserna har övergetts sen mitten av 1980-talet. Fågelns livsmiljö (myrar, tallskogar och blåbärsgranskog) har till följd av slutavverkningar och granplanteringar minskat så att den och andra arter som har krav på stora arealer för sin överlevnad får det svårt. På grund av högt viltbetestryck anläggs i stort sett inga tallbestånd längre.

Den hårt kritiserade nyckelbiotopsinventeringen hade bara gjorts i skogen. Länsstyrelsen genomförde en motsvarande inventering i odlingslandskapet. Det var 1999, och när inventeringen var klar blev resultaten liggande i något arkivskåp i Jönköping. Det var liksom inte läge att komma dragande med fler skyddsvärda områden.

Projektgruppen höll sina möten, nästan varje månad, men var oense om det mesta och fattade inga beslut. Det pratades, inte sällan i uppskruvat tonläge. Claes Hellsten minns:

– Jag sa varenda gång att vi måste tänka på den biologiska mångfalden, och markägarna sa varenda gång att vi måste tänka på produktion och ekonomi och till slut hade alla hört det där till leda och man behövde inte säga det fler gånger...

Det hade gått två år, och kanske började något hända i gruppen, trots allt. Jag vet precis vad du tycker, du vet precis vad jag tycker – och sedan då?

Så upptäckte Gränna Skogsgrupp tre avverkningshotade nyckelbiotoper, samtidigt. Trots all kunskap de samlat, trots alla artlistor och alla kartor de försett myndigheterna med, år ut och år in. Gruppen tappade tålamodet, ville visa myndigheterna hur illa det var ställt. Inbjudan till länsjägmästaren gick i väg. Det var Gränna Skogsgrupp som bjöd in, på eget bevåg och – som de andra såg det – bakom ryggen på projektgruppen.

Krisen var ett faktum. Projektgruppen kallades till möte. Det var en fredag i november år 2000.

Sitt i båten!

– Han är smidig och kunnig, Claes, säger Ryno Andersson över frukostbordet. Jag har stor respekt för Claes, och stort förtroende.

– Med Ryno skulle jag kunna göra upp vilken affär som helst med ett handslag, säger Claes Hellsten.

Hur uppstår de ögonblick när mönster bryts och möjligheter öppnas?

Hur skapas förtroende ur misstro och konflikter?

Hur kommer det sig att Claes och Ryno, nio år efter det kritiska fredagsmötet, tillsammans kan stå på scenen vid Jönköpingsgalan för att ta emot utmärkelsen för Årets Initiativ; tanken att göra Östra Vätterbranterna till biosfärområde?

– Det handlar om tur, eldsjälar och personkemi, säger Johan Uhr.

- Det är sköna människor, säger Lotta Samuelson, WWF:s representant i projektgruppen. Och när det kom till kritan var alla villiga att kompromissa.

– Och Johans ledarskap var viktigt. Det var väldigt många möten, men han lät det ta tid och gav inte upp.

– Johan är lugn, säger Ryno Andersson. Han inger respekt och kan dämpa heta känslor.

– Personligt mod spelar roll, säger Lotta Samuelson. Inte minst Ryno var väldigt rak och tydlig. Han stod upp för gruppen inför markägarna.

– Ryno var orädd, han stod pall, säger Johan. Och Claes´ stora insats var att förklara vilka naturvärden som fanns i området.

Idel uppskattning och vänliga ord. Konflikten är historia och kanske ingenting att komma ihåg, än mindre visa upp. Ryno säger sig inte minnas att han och Claes direkt skällde på varandra, och när Johan Uhr berättar projektgruppens historia säger han plötsligt:

– Konflikten i början är kanske något av en myt… Och så ler han lite när jag påminner om vad som hände med Claes Hellstens brevlåda. Sju gånger.

Claes Hellsten använder genomgående starkare ord än de andra i sin historieskrivning, och betonar konfliktens betydelse för senare framgångar. Utan otaliga konfrontationer i skogen och i media hade Gränna Skogsgrupp aldrig blivit erkänd som en part i målet. Projektet och projektgruppen var ytterst en konsekvens av markägarnas irritation över att en liten, högljudd grupp blandade sig i saker de inte hade med att göra och drev myndigheterna att agera i strid med markägarnas intresse.

Prisutdelning på Jönköpingsgalan 2009. Ryno Andersson och Claes Hellsten.

Att det där fredagsmötet i november 2000 var avgörande råder det hur som helst inga delade meningar om. Trots, som sagt, att inga beslut fattades. Allt blev hängande i luften över veckoslutet. Kanske för att inget annat var möjligt, kanske för att Johan Uhr ville låta känslorna svalna något innan han agerade.

– På måndag ringde Johan och sa att vi inte fick sluta, minns Ryno Andersson. Och jag sa att vi var beredda att ta vårt ansvar.

Johan Uhr gjorde också klart för alla inblandade vad som gällde. Från och med nu fanns det inget utrymme för frispel. Det som ska göras görs i gruppen, inte vid sidan av. ”Sitt i båten” blev ett uttryck som kom att vägleda projektgruppens arbete framöver. Liksom ”alla kort på bordet”. Ingenting skulle mörkas eller smygas fram, alla skulle hålla varandra informerade, fullt ut.

– Gruppen hade tuffa och spända möten senare också, säger Johan Uhr, men det var aldrig någon som ifrågasatte om vi skulle gå vidare. Alla skulle vara med, och alla skulle stå upp för gruppen. Det var bestämt, sagt är sagt. Och det låg liksom i luften att från och med nu litar vi på varann.

Tomas Fasth, inventering av hamlingsträd. 4000 gamla träd har registrerats inom Östra Vätterbranterna, hälften av dem på Östgötasidan (norr om biosfärområdet).

Projektgruppen enades om att göra om nyckelbiotopsinventeringen, och göra det ordentligt. Utan en gemensam karta, en bild av områdets naturvärden som alla accepterade, kunde man inte komma vidare.

Markägarna måste ha insett att det skulle bli fler skyddsvärda områden på kartorna och risk för mer inskränkningar i rätten att bruka markerna efter eget huvud. Ändå accepterade LRF en ny nyckelbiotopsinventering.

– Vi skulle ju få en likvärdig behandling av hela området, säger Ryno Andersson. Och det var stor skillnad den här gången, markägarna visste om vad som skulle ske.

Innan inventeringen drog igång 2001 ordnades åtta informationsmöten i bygden. Markägarna fick veta vad som skulle göras och varför. Det var LRF som bjöd in. Ett sätt att visa vad det innebär att stå upp för gruppen, och en viktig markering, enligt Johan Uhr.

Helt utan friktion gick det ändå inte. En av skogsstyrelsens inventerare blev Tomas Fasth. Erkänt skicklig, kanske en av de bästa i landet, men samtidigt den av Gränna Skogsgrupps medlemmar som i skogsägarnas ögon personifierade det förhatliga smygandet i buskarna. Mannen som poppade upp som gubben i lådan och lyckades hitta något utrotningshotat kryp i stort sett överallt där någon fick för sig att avverka. Frågan om Fasths medverkan hamnade omgående på projektgruppens bord. Ny konflikt, ny upprörd diskussion. Länsjägmästaren stod på sig. Den här inventeringen skulle inte kunna ifrågasättas, ingenting skulle missas. Då måste man anlita de bästa.

Så blev det. I efterhand visade det sig att det som var en nyckelbiotop för Tomas Fasth var en nyckelbiotop också för andra inventerare, varken mer eller mindre.

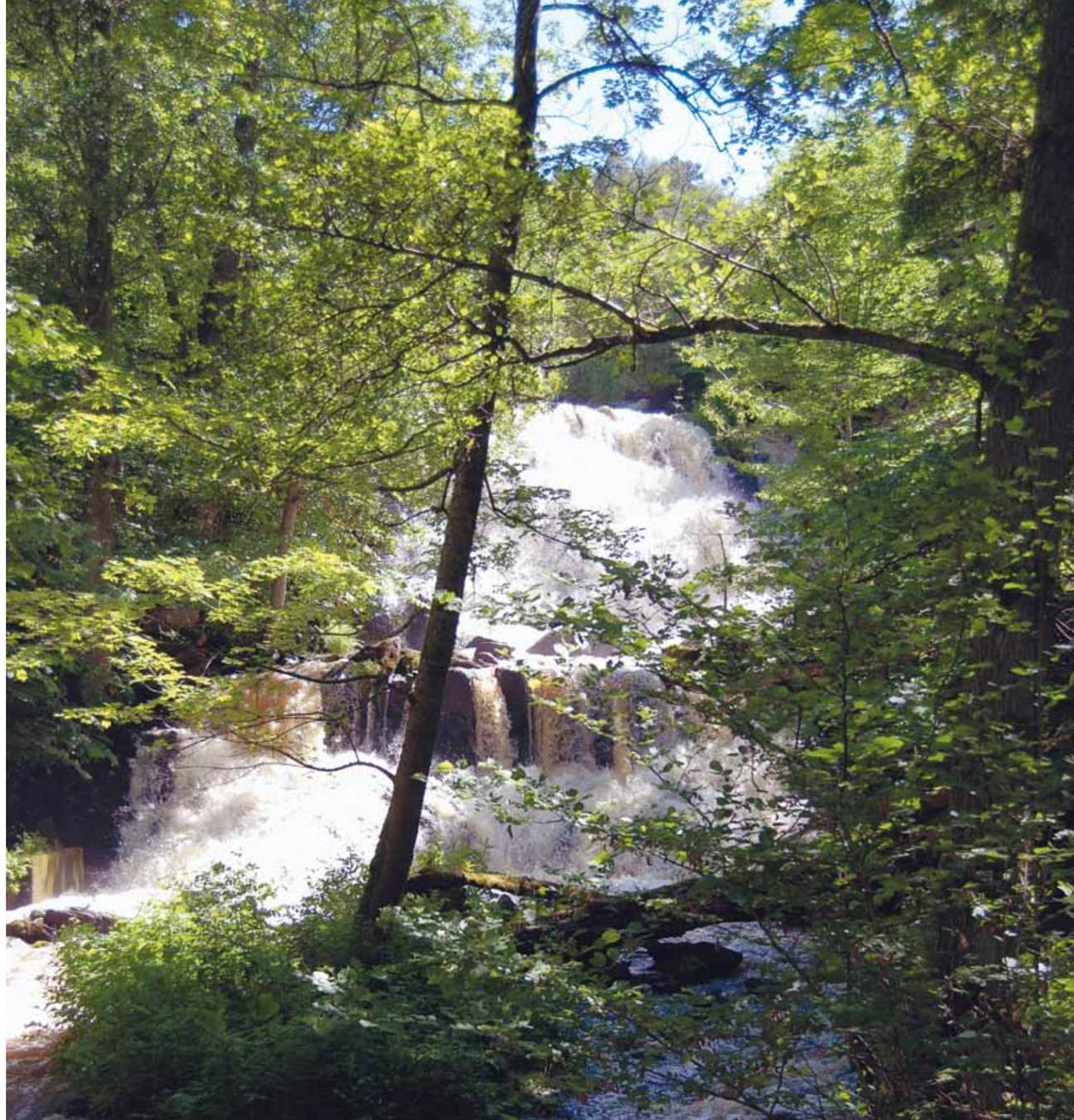

När inventeringen var genomförd hade 1 400 nyckelbiotoper kartlagts i Östra Vätterbranterna – mångdubbelt fler än de som hittades vid den första inventeringen. Lite mer än fem procent av den produktiva skogsmarken hade klassats som nyckelbiotop eller naturvärdesobjekt (områden med stora naturvärden, men utan att riktigt nå nyckelbiotopsklass).

Över 400 fastigheter var berörda, och ägarna informerades i brev med länsstyrelsen och skogsvårdsstyrelsen som gemensam avsändare. De flesta fick beskedet att en liten del - mindre än tio procent – av arealen var naturvärdesklassad, men ett fåtal fick läsa att mer än halva deras fastighet var nyckelbiotop.

En ny omgång informationsmöten gav besked om att de heta känslornas tid inte var över. Många var irriterade över att det än en gång smugit folk i buskarna utan att markägaren fått veta när och var.

– Och i Gränna var det en kille som tryckte upp mig i ett hörn och talade om att det aldrig i livet skulle bli reservat på de marker han ärvt efter sin far och farfar, berättar Johan Uhr. Det är ju så, det finns alltid en klick som är arg…

Efteråt var myndigheterna självkritiska till hur informationen hade skötts. Man borde ha informerat bättre i förväg om vad som skulle ske och varför. Information om utfallet skulle ha lämnats successivt, inte för hela området samtidigt. Fastigheter med mycket nyckelbiotoper skulle ha fått personlig information, ute i fält. Mot detta stod markägarnas krav på att informationen skulle ut snabbt. Alla korten på bordet.

Hur som helst var det slut på diskussionen om vilka naturvärden som fanns i Östra Vätterbranterna. Projektgruppen hade fått sin gemensamma kartbild.

– Det var en nyckelfaktor för framgången, säger Johan Uhr.

Lasse Söderström, Gränna Skogsgrupps insektsexpert och representant i arbetsgruppen. Bakom de långa artlistorna över Östra Vätterbranternas skalbaggar ligger tusentals timmar av hans arbete.

Christer Segersteen, ordförande i Södra skog. Södraexkursion i Hultsjö.

Någon gång i den här vevan blev Johan Uhr och projektledaren Peter Jonsson inkallade till sin högste chef, landshövding Birgit Friggebo. Södras ledning hade begärt att få diskutera Östra Vätterbranterna med länsstyrelsen. Johan och Peter beväpnade sig med alla tänkbara argument för att försvara projektet och dess arbetsmetoder, drog ett djupt andetag och klev in på hövdingens tjänsterum. Där satt Christer Segerstéen, Södras ordförande.

- Det här är bra, det är mycket bra, sa Segerstéen. Så här borde man jobba överallt.

Christer Segerstéen minns mötet hos landshövdingen mycket väl.

– Vi hade fått höra att länsmyndigheterna inte hade tillräckliga resurser att arbeta på det här sättet, i nära kontakt och samråd med markägarna, säger han i dag. Vi ville markera att det var bra och viktigt – inte minst uppåt, mot naturvårdsverket.

2002 ordnade Södra en stor exkursion i Östra Vätterbranterna. Södra ville bland annat visa att enskilda skogsägare kunde drabbas hårt när stora delar av fastigheten klassades som nyckelbiotop. Budskapet var att det måste fram mer statliga pengar för att ersätta markägare. Den gemensamma kartbilden ifrågasattes inte, och det sätt att arbeta som utvecklats i Östra Vätterbranterna fick beröm.

– Södras exkursion blev smått klassisk, säger Johan Uhr. De hade ju helt andra resurser än vi andra. Och stödet vi fick från dem var viktigt.

Bilden av Östra Vätterbranterna började definitivt förändras, från konfliktområde till modell och förebild. Och kunskapen, den gemensamma kartbilden, var på plats. Det var dags för Johan och länsstyrelsen att redovisa vilka områden i Östra Vätterbranterna man ville göra naturreservat av. Det skulle göras samlat, som ett paket.

– Markägarna skulle få ett rakt besked, en gång för alla. Det här är vad vi vill göra, sedan är vi färdiga. Alla kort på bordet…

Det tog några år. Reservatspaketet presente-

Restaurering av betesmark och slåtteräng på Tolarp .

rades 2005. Tolv områden, sammanlagt omkring en procent av områdets totala areal. 80 fastigheter berördes, och än en gång fick fastighetsägarna besked per brev, trots protester i projektgruppen. Det hade varit tillräckligt med det som i gruppen gick under beteckningen ”bruna kuvert”: opersonliga budskap från myndigheterna som utan förvarning dimper ner i brevlådan.

– Visst är det bättre med personliga möten, men det var ogörligt, säger Johan. Vi hade inte resurser till det.

Brevet gick ut, och Johan och hans personal gjorde sig beredda att rida ut en storm av markägarilska.

Det hände nästan ingenting.

– Vi hade tydligen krattat manegen rätt bra…

I dag är reservatspaketet genomfört till ungefär hälften. Länsstyrelsen har stått fast vid sin plan, men några nya reservatsobjekt har kommit till ändå, på markägarnas initiativ.

Med reservatspaketet på plats tyckte Johan Uhr att projekt Östra Vätterbranterna närmade sig målinjen. Det som återstod var en genomförandefas, där hela den verktygslåda samhället förfogade över skulle komma till nytta. Inte bara naturreservaten, som var länsstyrelsens ansvar, utan också rådgivning och information till markägare, EU:s miljöstöd och skogstyrelsens pengar för biotopskydd och naturvårdsavtal, för att nämna några. En hel del pyssel, förvisso, men mest vanlig naturvårdsvardag, knappast ett projekt.

Johan Uhr föreslog att projekt Östra Vätterbranterna skulle avvecklas.

– Men jag tyckte att vi skulle behålla någon sorts kontaktyta, säger Ryno Andersson. Vi hade funnit varann och det kändes bra att vara med i processen.

– Alla var rimligt missnöjda med kompromisserna vi hade tagit oss igenom, säger Claes Hellsten. Vi hade börjat samarbeta.

Leko med kombiplaner - en dörröppnare

År 2001 beslöt projektgruppen på WWF:s initiativ att pröva en ny planeringsmodell i en del av Östra Vätterbranterna, huvudsakligen i Ölmstad socken längst i väster.

LEKO står för landskapsekologiskt kärnområde. Det är en metod som utvecklats av Skogstyrelsen, tänkt att användas för planering över fastighetsgränserna i särskilt värdefulla eller känsliga områden. Med Gröna skogsbruksplaner som grund kombinerar man åtgärder för ett aktivt skogsbruk med åtgärder för att skydda natur- och kulturvärden. Metoden förutsätter nära samarbete mellan skogsbrukets och naturvårdens myndigheter och dialog med markägarna.

Tanken med LEKO-projektet var att försöka hitta former för att bevara och utveckla områdets naturvärden och samtidigt ta tillvara produktionsintressena. Och projektgruppen tog LEKO ett steg vidare, från skogen och ut i jordbruksmarken. Man gjorde kombinerade planer – kombiplaner - som omfattade hela fastigheten och dess naturvärden.

– När det gäller odlingslandskapet handlar det inte om att skydda och lämna i fred, det handlar om naturvärden som kräver skötsel och brukande. Det fanns ett stort mått av samsyn kring detta. Därför var det bra att börja där, säger Johan Uhr. Så gör man när man hanterar konflikter, börjar med det man kan enas om.

– Det var mycket positivt med LEKO-projektet, säger Ryno Andersson. Inte minst tack vare Lars-Göran Lindgren som ledde projektet. Han fick markägarna med sig.

– Det var en riktigt bra karl, han visste precis vad varenda växt hette. Och så hade han två öron och en mun, lär en positivt överraskad markägare i Leko-området ha sagt efter Lindgrens besök på gården.

Lars-Göran Lindgren

Fredrik Lundberg. Betessläpp vid Galgen, en restaurerad betesmark med gamla ekar.

Projektgrupp söker ett projekt

Claes Hellsten bjuder på en guidad rundtur i Östra Vätterbranterna, på slingriga småvägar. Det är en dag i maj, bygden och jordbruket demonstrerar sin livskraft med all önskvärd tydlighet. Nötkreatur och får betar lite varstans, åkrar ligger nyplöjda och glänsande, traktortrafiken är livlig.

Här och där i de lummiga lövmarkerna blänker det till av vatten. Små dammar, många så nygrävda att grönskan inte hunnit erövra den nakna jorden runt kanterna.

– Småvatten för större vattensalamandern, säger Claes. Ett nytt projekt i Östra Vätterbranterna. Ryno Andersson är en av många som grävt en damm på sina marker.

– Fast jag kan inte minnas att jag någonsin hört talas om större vattensalamander förut…

– Det är viktigt att också jobba med sådant som är okontroversiellt, säger Claes. Det här hotar inte markägarna på något sätt, och det syns i landskapet. Och man ska inte underskatta viljan att göra irrationella saker, saker som inte är ekonomiskt motiverade. Dessutom är det mycket lättare att få folk att göra något än att få dem att låta bli att göra något…

Med andra ord: att gräva en damm i beteshagen kan rentav vara roligt, att lämna döda träd i skogen är inte alls lika kul. "Död ved lever" är än i dag en slogan med begränsad genomslagskraft i Östra Vätterbranterna, trots mer än ett decennium av dialog och kunskapsutbyte.

Alm som tidigare hamlats. Stammens omkrets är över fem meter. Skraparp

– Det tar fortfarande emot, det är nog en generationsfråga, säger Ryno Andersson.

Men låt oss inte gå händelserna i förväg. Vägen är lång från 2005 års reservatspaketet till dagens salamanderdammar, och vi har ännu inte varit i Transylvanien.

Simon Jonegård kom in i projektgruppen 2004, när länsstyrelsen lämnade över projektledningen till skogsstyrelsen. Simon jobbade då på Jönköpingsdistriktet.

– Jag har aldrig upplevt några motsättningar, säger Simon Jonegård. När jag kom med hade gruppen i stort sett en gemensam bild och agerade i samförstånd.

En projektgrupp som inte är upptagen av interna konflikter måste ha ett projekt. Det blev hamling - en verksamhet som helt och fullt passar in på Claes Hellstens kravspecifikation. Man gör något, det syns i landskapet, det är okontroversiellt och garanterat irrationellt. Kor äter inte löv längre.

I gamla tiders jordbruk var det annorlunda. Hamling – lövtäkt – var en nödvändighet. Lövkärvar och slåtteräng arnas hö var djurens vinterfoder, och ju mer av den varan man kunde samla, desto fler djur kunde man hålla. Och ju fler djur desto mer gödsel att sprida på åkern nästa vår. I Östra Vätterbranterna förekom hamling ända in på 1950-talet. Lind, ask och alm var de mest attraktiva trädslagen.

Hamlade träd kan bli mycket gamla. Från naturvårdssynpunkt är de ofta intressanta miljöer, med en rik flora av sällsynta mossor och lavar och med

många utrotningshotade skalbaggar och andra småkryp i sina multnande innandömen.

Projektgruppen beslöt att genomföra en inventering av gamla hamlade träd i Östra Vätterbranterna. Den följdes av demonstrationer av hamling ute i fält och en studiecirkel om hamling och äldre tiders sätt att använda markerna. Vandringar i fält med utgångspunkt från gamla kartor genomfördes också.

– Inventeringen hittade omkring 2 000 gamla hamlingsträd, berättar Claes Hellsten. Gissningsvis hamlas omkring 500 av dem i dag, plus många nya.

Det var hamlingen och det växande intresset för gamla tiders odlingslandskap som ledde resan mot biosfärområdet Östra Vätterbranterna till Karpaternas gröna kullar i den rumänska provinsen Transylvanien. Claes Hellsten hade besökt området en gång tidigare, av samma skäl som många andra svenska biologer och naturvårdare. Landskapet i denna del av Europa ger en bild av hur det såg ut i Sverige för 150 år sedan. Det är ett mulens och liens landskap, med vidsträckta slåtter- och betesmarker runt dalgångarnas gamla byar.

– Jag tänkte redan då att jag ville komma tillbaka med markägare från Östra Vätterbranterna, säger Claes.

Sommaren 2007 blev tidsresan av. Ett 20-tal svenska bönder, myndighetspersoner och skogsgruppsmedlemmar bodde en vecka hos familjer i Botiza, strövade i omgivningarna och deltog i slåtterarbete.

– Att se landskapet, hur de slog med lie och hur de tog vara på allting, det var fantastiskt, säger Ryno Andersson.

Johan Uhr var inte med på resan, men stryker under att den var viktig.

– Det var en förbrödring utan like. Där satt de som var med på de första, elektriska mötena och drack öl tillsammans på kvällarna.

Efteråt gav de sex organisationerna i projektgruppen gemensamt ut en skrift om Rumänienresan, där deltagarna redovisade erfarenheter och intryck. Koordinatorn Simon Jonegård skrev: “Att arbeta intensivt för att integrera kulturmiljövärden och naturvården inom till exempel Östra Vätterbranterna är en utmaning vi måste anta för att på sikt skapa ett

Margareta och Ryno Andersson samt Lasse Söderström på väg till slåttern. Botiza 2007

Rumäniengänget på hemväg. 2007

Simon Jonegård. Koordinator och initiativtagare till att projektet blev ett biosfärområde.

hållbart och levande landskap. Vi måste också lyfta blicken och se landskapet som en del av människorna och samhället”.

När Simon formulerade den reflexionen hade både han och projektgruppen en ganska klar uppfattning om hur man skulle försöka åstadkomma denna sammanflätning av människa och landskap, i tanke och handling. Redskapet hette biosfärområde. Gruppen hade undersökt några andra alternativ, men detta verkade mest lovande. Och Simon visste vad det handlade om. När han kom till Jönköping 2004 hade han just avslutat sin utbildning till geograf i Kristianstad och hans examensarbete handlade om hur man inrättar biosfärområden.

2008 godkände Unesco, FN:s organ för utbildning, vetenskap och kultur, Östra Vätterbranternas kandidatur som biosfärområde.

2011 antog projektgruppen en gemensam vision för biosfärområdet. Östra Vätterbranterna ska bland annat “vara en förebild för bred samverkan mellan olika intressegrupper”.

Tänk om någon hade försökt landa den visionen på sammanträdesbordet den där novemberfredagen elva år tidigare.

– Det här är definitivt en gemensam grej, säger Johan Uhr. Nationella ledare för WWF, Naturskyddsföreningen, Södra och LRF skrev ett gemensamt brev till Unesco och stödde ansökan. Det tror jag är unikt. Det fanns inte ens plats för frivilligorganisationer på ansökningsblanketten.

Sommaren 2012 bildades den ideella föreningen Biosfärområde Östra Vätterbranterna, och projektgruppen gick därmed definitivt till historien. Fyra av gruppens ursprungliga ledamöter sitter dock i den nya föreningens styrelse: skogsstyrelsens representant Carl-Olof Thulin, LRF:s Göran Karlsson och så, förstås, Claes Hellsten och Ryno Andersson.

– Biosfärområdet kan bli ett sätt för oss att komma på världskartan, säger Ryno. Jag tror inte det kommer att ge mer pengar till bygden direkt, men det kan bli mer attraktivt att bo och verka här.

En av många uppgifter som väntar biosfärområdets nya styrelse är att förankra den gemensamma visionen i vidare kretsar.

– Det är inte helt lätt, säger Simon Jonegård. Det bor 40 000 människor i Östra Vätterbranterna och en stor del av dem är inte ens medlemmar i någon av de organisationer som deltagit i projektet så här långt.

– Östra Vätterbranterna började som ett naturvårdsprojekt, idag är det mycket mer än så, säger Johan Uhr. Nu handlar det om bevarande, utveckling och forskning. Nu ska begreppet biosfärområde fyllas med innehåll. Det är nu det börjar...

Mycket är ovisst. Men en sak är säker. Gränna Skogsgrupp kommer att fortsätta smyga i buskarna, vare sig de växer i ett biosfärområde eller inte. Just nu intresserar sig gruppen speciellt för högstubbar av tall och gran. Och så gör man hembesök, på begäran.

– Vi har en lång lista på markägare som vill ha våra råd om naturvård på sina gårdar, säger Claes Hellsten. Vi har svårt att hinna med alla.

Framgångsfaktorer

– Det går inte att göra handböcker för projekt som det här, säger Johan Uhr.

Till att börja med vore det, som han ser det, omöjligt att jobba på samma sätt som i Östra Vätterbranterna överallt. Det skulle kräva orimligt mycket tid och resurser.

Johan Uhr talar också om en särskild Jönköpingsanda, en tradition av samarbete och samförstånd mellan myndigheter och markägare. Simon Jonegård är inne på samma linje.

– Ett uthålligt engagemang är en Jönköpingsegenskap som har sin grund i vårt starka föreningsliv, säger han.

Dessutom, menar Johan Uhr, var två av de viktigaste framgångsfaktorerna i Östra Vätterbranterna tur och personkemi, element som svårligen låter sig planeras eller organiseras fram. Johan är ensam om att tala om tur, men många stryker under de inblandades personliga egenskaper som avgörande för utgången.

– Det var väldigt schyssta och ambitiösa människor i gruppen, säger Lotta Samuelson. Alla var också kompromissvilliga.

– Det var personer som inte var alltför låsta, säger Carl-Olof Thulin, som representerade Skogsstyrelsen i gruppen och som kom in i arbetet strax efter det stormiga novembermötet. De respekterade varann, de lyssnade och de förstod att man kan vinna mer genom att göra avsteg från sina principer.

Om man antar att den sortens människor inte enbart finns öster om Vättern och om Jönköpingsandan trots allt kan tänkas ha motsvarigheter i exempelvis Skövde, Surahammar eller Sollefteå kan det kanske ändå finnas användbara lärdomar att utvinna ur Projekt Östra Vätterbranterna, lärdomar som kan bidra till att vända konflikter till konstruktiv samverkan också på andra håll.

Detta avsnitt är ett försök att samla några sådana erfarenheter i kortfattad punktform. Några är hämtade ur de myndighetsrapporter och vetenskapliga uppsatser som skrivits om projektet, men det mesta är reflexioner från personer som deltagit i processen och som intervjuats för den här skriften.

Bioblitz i Röttle 2012. 24 timmars inventering som lockade ca 1000 besökare både från trakten och långväga gäster. Max Koschatzky, Petra och Robin Hansson var några av de närmare 100 inventerare och funktionärer som ledde sammankomsten.

Tomas Fasth, Susanne Lothigius och markägarna Maria, Elisabeth och Ingmar Rosenkvist samtalar om kultur- och naturvärden på återskapad hamlingsmiljö som tidigare var granplantering. En av ett trettiotal beten som fått stängselbidrag via WWF. Markägare, myndigheter och ideell naturvård har på många fastigheter samverkat i paketlösningar som inte varit möjliga utan allas bidrag.

Det tar tid att bygga förtroende

Att bygga förtroende är en process som tar tid. Det var viktigt att representanterna i projektgruppen inte byttes ut och att gruppen träffades många gånger under lång tid, trots att den inte kunde enas om särskilt mycket.

Ledarskapet var också viktigt. Johan Uhr var inte konflikträdd, han hade kunskap om grupprocesser och han visste att det var nödvändigt att ha tålamod.

Satsa på samtal

Konflikter kan bara lösas om det finns forum för samtal. I Östra Vätterbranterna blev projektgruppen detta forum. Där fick en liten grupp personer, alla med tydligt mandat från sina respektive organisationer, möjlighet att lära känna varandra och bygga upp ett ömsesidigt förtroende.

De försök med öppna stormöten som gjordes vid olika tillfällen genom åren bedöms genomgående som mindre givande av de inblandade. I konfliktladdade situationer är det är svårt att förhindra att agendan och mötesklimatet bestäms av dem som är mest frustrerade och aggressiva. Utrymmet för konstruktiv dialog blir begränsat.

Möten i fält är däremot en metod som ofta ger goda resultat. Konflikter kring enskilda områden kan te sig ohanterliga i ett mötesrum, men får ofta helt andra proportioner på plats i skogen. Framförallt markägare har lättare att föra fram sina perspektiv och sin lokala kunskap på plats, när de kan peka och visa.

Klyftan mellan akademisk och praktisk kunskap minskar när man exempelvis tvingas diskutera hur en kommande avverkning ska utformas för att bevara naturvärden.

Undvik bruna kuvert

Det var länge sedan myndigheternas brev till medborgarna kom i bruna kuvert. ”Bruna kuvert” har ändå varit ett vanligt förekommande uttryck i projektgruppen, som beteckning på en form av kommunikation som så långt som möjligt bör undvikas.

Markägare bör inte få information om vilka naturvärden som finns eller vilka planer myndigheterna har för deras fastigheter genom en skrivelse som plötsligt dimper ner i brevlådan.

– Det är lätt hänt att man blir upprörd och får en negativ inställning, och då uppfattar man det besked man får på ett annat sätt, säger Ryno Andersson.

Vid några tillfällen har markägarna och naturvårdsorganisationerna motsatt sig att information skickades ut skriftligen till markägare i Östra Vätterbranterna. Det har skett ändå, bland annat när länsstyrelsen informerade om reservatspaketet.

– ”Bruna kuvert” hade ju varit ett irritationsmoment tidigare och visst hade det varit bättre med personliga besök, säger Johan Uhr. Men det handlade om 80 markägare. Det var ogörligt för oss att besöka alla.

Alla kort på bordet

Öppenhet var ett av de krav Johan Uhr ställde på projektgruppen efter det kritiska mötet i november 2000. ”Alla kort på bordet”, blev ett begrepp i gruppen. I första hand handlade det om att få till en samlad redovisning av områdets naturvärden och hur de skulle vårdas och bevaras.

Öppenhet skapar naturligtvis förtroende, men det förutsätter också förtroende. Att de krav Johan Uhr ställde på gruppen efter krismötet kom att bli en vändpunkt berodde säkert delvis på att tiden var mogen. Gruppens medlemmar och deras argument hade nötts mot varann i ett par år.

Tibasten blommar innan bladen slår ut.

Tack vare personkemin i gruppen hade man lärt sig skilja på sak och person. Alla var trötta på konflikten och insåg att utan attitydförändringar och kompromisser fanns ingen väg framåt.

Lokal förankring och helikopterperspektiv

Gränna Skogsgrupp har en god lokal förankring. De flesta medlemmar bor i bygden, och några är själva markägare.

– Det har nog räddat dem rätt mycket, säger Ryno Andersson. Claes har själv mark, han vet vad det handlar om.

Gruppens goda lokalkännedom bidrog naturligtvis också till att höja kvalitén på dess inventeringsarbete.

Samtidigt var gruppens band till naturvårdsorganisationer på nationell nivå - Naturskyddsföreningen och Världsnaturfonden WWF - viktiga. Det visade andra aktörer att gruppen var något mer än lokala fantaster eller bråkstakar.

Riksorganisationerna kunde också sätta in den lokala diskussionen i sitt nationella och globala sammanhang – hoten mot den biologiska mångfalden och vikten av att bevara den. Tydligast blev kanske detta när WWF tog upp Östra Vätterbranterna på sin internationella lista över 100 ”hot-spots” för biologisk mångfald.

– WWF:s utnämning var positiv, den kopplade ihop vår bygd med det internationella perspektivet, säger Ryno Andersson. Vi fick kvitto på att vår natur var värdefull.

Att WWF var representerad i projektgruppen var också betydelsefullt.

– Vår roll var att ge ett helikopterperspektiv, att se på det hela utifrån, säger Lotta Samuelson.

I konflikter om exempelvis enskilda områden kunde WWF inta en neutral hållning och bidra med principiella aspekter. WWF kunde också tillföra projektet idéer och erfarenheter från andra håll.

På motsvarande sätt bidrog Södras medverkan till att sätta in markägarnas ståndpunkter i ett större sammanhang. Stödet från Södras ledning blev också – liksom WWF:s medverkan – ett kvitto på att man var på rätt väg och att projektet var viktigt.

Gränna Skogsgrupp tar emot Jönköpings kommuns miljöpris 1999.

En gemensam kartbild

När nyckelbiotopsinventeringen gjorts om 2001 fanns en samlad bild av Östra Vätterbranternas naturvärden, en bild som ingen ville eller kunde ifrågasätta. Parterna stod gemensamt bakom inventeringen.

Alla parter är eniga om att denna ”gemensamma kartbild” var avgörande för utvecklingen från konflikt till konstruktivt samarbete.

Det var inte längre möjligt eller meningsfullt att diskutera hur verkligheten såg ut, eller om det fanns problem. Istället måste man börja diskutera hur problem och intressekonflikter skulle hanteras och lösas.

Ett begrepp att samlas kring

Begreppet Östra Vätterbranterna existerade inte före 1994, varken i bygden eller bland forskare och myndigheter.

Namnet är ett direkt resultat av projektets arbete och har med åren kommit att utvecklas till en samlande symbol, ett varumärke om man så vill. Under senare år har begreppet använts för att bygga upp ett medvetande om och en stolthet för bygdens natur- och kulturvärden.

Att samla människor till gemensamma ansträngningar för hållbart brukande är en pedagogisk uppgift, och begreppet Östra Vätterbranterna är ett verktyg för att lösa den uppgiften. Ser man bygdens unika förutsättningar är det lättare att förstå behovet av skydd och varsamt brukande, men också potentialen för näringar som turism och vidareförädling av skogs- och jordbruksprodukter.

I dag har begreppet Östra Vätterbranterna en positiv klang. Det förknippas inte bara med värdefull natur, utan också med konfliktlösning och samverkan. Allt fler lokala företag, inte minst inom besöksnäringen, använder sig av begreppet.

Bengt Sjöberg, självverksam skogsägare.

Lars Hakeman, Tanja Hellsten Romeborn, Pelle Hakeman. Seminarium om hållbar turism 2009.

Järnkoll på fakta

För den ideella naturvården - Gränna Skogsgrupp – har trovärdigheten varit helt avgörande. Under en lång rad år i början av processen var gruppens sakuppgifter och bedömningar starkt ifrågasatta. Om gruppen hade kunnat beslås med slarv eller felaktigheter, eller om den hade tagit strid om enskilda områden utan fullgod dokumentation av deras naturvärden, så hade projekt Östra Vätterbranterna högst sannolikt aldrig kommit till stånd. Gruppen blev delaktig i processen först och sist genom att den hade bättre kunskaper om områdets naturvärden än någon annan part, inklusive de ansvariga myndigheterna.

Bengt Ehnström och Lasse Söderström vid skalbaggsfälla. Bengt är en av många experter som på distans hjälpt till med artbestämning, inspiration och utbildning.

Skapa goda exempel

De första åren handlade konflikterna i Östra Vätterbranterna ofta om brukande (det vill säga avverkning) eller formellt skydd (naturreservat eller biotopskydd) av enskilda skogsområden. Det var antingen eller. Senare flyttades fokus mot hagmarker, bryn och liknande miljöer, där naturvärdena ofta är beroende av hävd i olika former. Aktiva och intresserade brukare är en förutsättning för bevarande av dessa naturvärden. Möjligheterna att kombinera naturvård och brukande blev uppenbara, och med tiden skapades allt fler praktiska exempel på hur detta kunde göras.

LEKO med kombiplaner bidrog tidigt till att visa hur man samlat kunde planera för produktion och naturvård på fastighetsnivå.

WWF:s bidrag till stängsling blev en annan inkörsport. Sedan slutet av 1980-talet arbetar WWF med att återställa biologiskt värdefulla naturbetesmarker på i olika håll i landet, bland annat genom att ge ekonomiskt stöd för stängsling till djurhållare. I Östra Vätterbranterna blev stängslingsbidragen ett bevis för att naturvårdsidan inte var ute efter att lägga en död hand över landskapet, utan såg ett värde i brukandet.

– Stängslingsbidragen betydde mycket rent psykologiskt, säger Ryno Andersson.

I fler fall kom också stängslingsbidraget att bli en dörröppnare för djupare samarbete. För markägaren blev det en första positiv kontakt med naturvårdens organisationer och myndigheter, som öppnade för fortsatt dialog och därmed också för att använda hela verktygslådan av stöd och åtgärder för att kombinera brukande och naturvård på fastigheten.

Östra Vätterbrantsdagen i Röttle 2011. Aktiviteter vid Ekobussen.

Rekommendationsbrev inför bildandet av biosfärområde Östra Vätterbranterna

Undertecknade organisationer har, allt sedan starten 1998, deltagit i arbetet inom det tidigare projektet, numera biosfärkandidatområdet Östra Vätterbranterna. Vi har aktivt stöttat de många delprojekt som genomförts och har sett Östra Vätterbranterna som ett viktigt område för dialog och samverkan runt landskapets nyttjande och bevarande.

I en trakt som kännetecknas av både höga naturvärden och ett aktivt brukande av skog och jordbrukslandskap har förankringsprocessen hos lokala aktörer hela tiden varit central. Utan medverkan av såväl brukarna som deras organisationer hade projektets framgångar knappast varit möjliga. Naturvårdens organisationer har bidragit med kunskaper både om globala, regionala och lokala bevarandevärden. Ur de tidiga konflikterna har vuxit fram en dialog och samverkan som nu kan tjäna som modell för andra områden i landet med liknande förutsättningar.

Inom ett framtida biosfärområde bedömer vi att det finns stora möjligheter att utveckla en helhetssyn för långsiktigt hållbar utveckling med hänsyn tagen till och aktiv medverkan av skilda intressen från myndigheter, markägare och brukares organisationer samt naturvårdens företrädare.

LRF, Naturskyddsföreningen, Södra skogsägarna och Världsnaturfonden WWF ser processen fram till ansökan om biosfärområde som en god fortsättning på det mer än tioåriga projektet Östra Vätterbranterna och har aktivt deltagit i processen med framtagande av ansökan.

Organisationerna vill härmed uttrycka sitt stöd för ansökan och ser fram emot att bli en del av ett världsomfattande nätverk för hållbar utveckling.

Lars-Göran Pettersson
Förbundsordförande
Lantbrukarnas riksförbund

Mikael Karlsson
Ordförande
Naturskyddsföreningen

Christer Segersten
Ordförande
Södra Skogsägarna

Håkan Wirtén
Generalsekreterare
Världsnaturfonden WWF

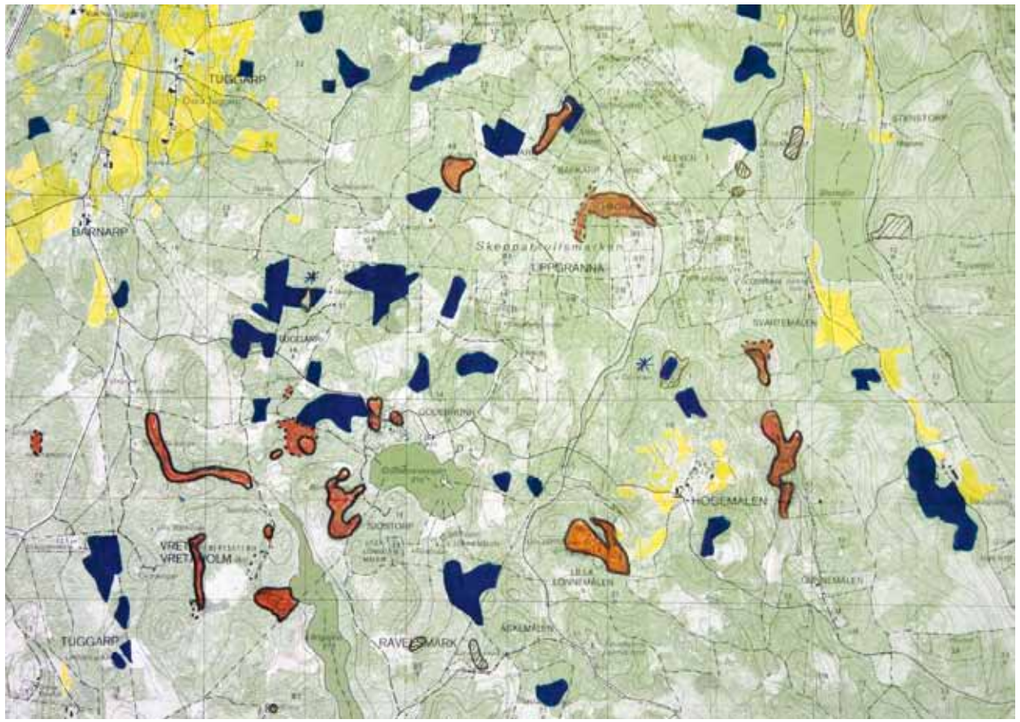

*Kartan från 2000 visar områden som avverkats de senaste tio åren (mörkblå), nyckelbiotoper som inte registrerats hos skogsvårdsstyrelsen (orange) samt registrerade nyckelbiotoper (streckade områden) * markerar nyligen avverkade nyckelbiotoper. Framtagen av Gränna Skogsgrupp inför exkursion med länsjägmästaren.*

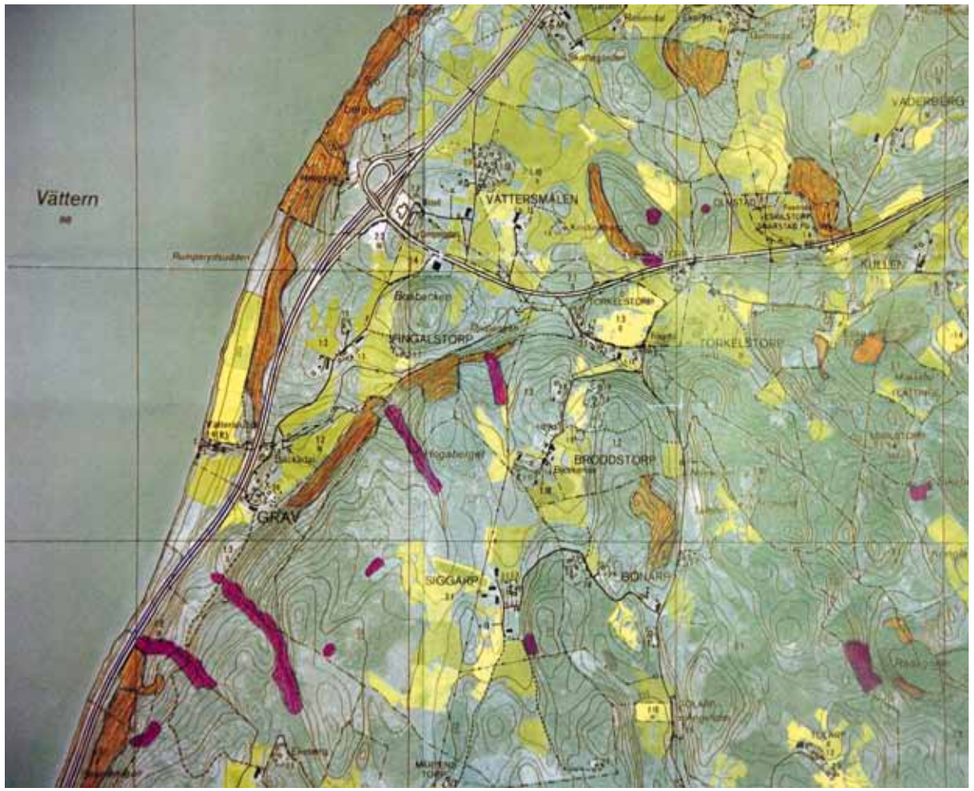

Kontrollinventering utförd av Gränna skogsgrupp 1998. Violetta områden visar nyckelbiotoper enligt skogsvårdsstyrelsens ordinarie inventering. Orange områden visar nyckelbiotoper som inte registrerats.

Östra Vätterbranterna är ett begrepp i Naturvårdssverige och uppmärksammas också internationellt. Det står för en modell där markägare, myndigheter och ideell naturvård samarbetar konstruktivt för att kombinera bruk av jord och skog med bevarande av landskapets naturvärden. Det samarbetet har bland annat lett till att Östra Vätterbranterna blivit biosfärområde.

Bakom framgångarna och dagens fruktbara samarbetsklimat finns en lång historia av dragkamp mellan motstridiga intressen. ”En underbar fredag” berättar hur konflikterna uppstod, hur de hanterades och hur misstro och aggressioner byttes mot förtroende och vilja att arbeta tillsammans för hållbar utveckling i bygden.

Den är en berättelse som innehåller erfarenheter värda att ta vara på för alla som arbetar med att bruka och vårda natur och landskap.

WWF

Östra Vätterbranterna
- storslaget och småskaligt

DÖD VED LEVER
Gränna Skogsgrupp